

Aikuiset lapsuuksia tutkimassa

Tanja Salow

Jyväskylän yliopistossa järjestettiin lukuvuonna 2016–2017 ensimmäistä kertaa monitieteinen lapsuudentutkimuksen graduryhmä. Pääsin ilokseni mukaan tähän kokoonpanoon. Graduryhmässämme Marleena Mustola varhaiskasvatustieteen oppiaineesta ja Johanna Kiili sosiaalityön oppiaineesta auttavat meitä yhdistämään tietomme ja taitomme sekä hyödyntämään monitieteisen ryhmän osaamista. Merkittävintä oli kuitenkin se, että saisin tutkia juuri sitä, mitä itse halusin – lapsuutta. Tämä toive yhdisti meitä kaikkia ryhmään valikoituneita: jokaisella oli halu tutkia jotain tiettyä lapsuuteen liittyvää teemaa. Minun kohdallani se tarkoitti sateenkaariperheessä kasvaneiden lapsuuskertomuksia. Millaisia kertomuksia sateenkaariperheestä kasvamisesta kerrotaan? Millainen lapsuus on ollut heillä, jotka ovat pitkään olleet näkymättömiä yhteiskunnan silmissä? Aiheen valintaan vaikutti merkittävästi sateenkaariperheistä ja samaa sukupuolta olevien vanhempien oikeudesta vanhemmuuteen käytävä julkinen keskustelu ja keskustelun painottuminen lapsen etuun. Lapsen edulla perusteltiin puolin ja toisin sateenkaariperheen ”hyvyyttä” ja ”huonoutta”. Kuultiinko tässä keskustelussa kuitenkaan sateenkaariperheiden lapsia? Lapset itse pääsevät harvoin osallistumaan lapsuutta ja lapsia koskevaan keskusteluun (ks. Corsaro 2003, 2–5).

Graduryhmässämme tarkastellaan myös muita ajankohtaisia aiheita. Ryhmässämme tutkitaan muun muassa sitä, millaisia lapsuusmuistoja on heillä, jotka ovat olleet lapsuudessaan hiljaa tai puhuneet valikoiden vain tietyille ihmisille. Lapsilta itseltään kysytään, millaisia oppimisen ilon kokemuksia he ovat kokeneet esikoulussa ja miten he tulkitsevat heille tuotettua runoutta. Lisäksi selvitetään muun muassa sitä, millaista on perheen yhteinen fanius ja miten digitaalisia pelejä hyödynnetään esiopetuksessa. Jokainen graduryhmässämme on joutunut miettimään kysymystä, miten antaa ääni ja näkyvyys lapsille ja lapsuuksille. Miten tutkimusten kautta saataisiin selville, millaista on olla lapsi ja elää lasten maailmassa? Osa meistä on lähestynyt asiaa päätyemällä haastattelemaan lapsia itseään, osa puolestaan kysymällä jo aikuisuuteen astuneilta ihmisiltä lapsuusmuistoistaan. Myös kasvattajilta ja muilta lasten ja nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta kysymällä ajattelemme saavamme olennaista tietoa lapsuudesta ja lapsena elämisestä. Olennaisia lapsuuden tarkastelukulmia voi jäädä huomaamatta, mikäli lapsuudentutkijat keskittyvät ainoastaan lasten ääniin ja pyrkivät, osittain teennäisestikin, häivyttämään aikuiset lapsuudentutkimuksesta (Vanderbeck 2010, 45).

Lapsuudentutkija ei voi luopua omasta aikuisen kategoriastaan tai sysätä sitä pois (Vanderbeck 2010, 43). Mitä siis tarkoittaa tutkia aikuisena lapsia ja lasten maailmaa? Omaan aikuisen roolia ovat joutuneet pohtimaan graduryhmässämme etenkin ne, jotka haluavat tutkia lapsuutta lapsia haastatteleamalla. Haastattelumenetelmän haasteena on pidetty sitä, että lapsi saattaa pyrkiä antamaan kysymyksen kysyvälle tutkijalle nopeasti oikean vastauksen. Vastauksen antamista voidaan myös pelätä, sillä tyypillisesti lapselta kysytyihin kysymyksiin on olemassa jokin oikea vastaus. Tutkijalle tämä on harmillista, mutta kuitenkin lasten kannalta ymmärrettävää. Lapselle tutkija näyttäytyy helposti opettajana ja jokainen annettu vastaus mahdollisena häpeän paikkana, mikäli lapsen antama vastaus on erilainen

kuin mitä tutkija kysymyksellään odottaa saavan. Opettajan roolista irrottautuminen ja opetuksellisen viestin antamisesta pidättäytyminen voi olla vaikeaa myös tutkijalle itselleen. Lasten näkemyksiä ja kokemuksia tutkiessaan tutkijalla voi olla salaisena haaveena rohkaista lapsia tietynlaiseen asioiden ajatteluun ja pohtimiseen.

Haastattelujen lisäksi lasten kanssa toteutettavissa tutkimuksissa käytetään erilaisia visuaalisia tutkimusmenetelmiä, kuten piirtämistä ja valokuvaamista. Koska visuaalinen kulttuuri on yhä tavanomaisempi osa arkeamme, visuaalisten aineistojen käyttäminen myös tutkimustarkoituksiin on kasvattanut suosiotaan (Mustola, Kärjä, Böök & Mykkänen 2015, 11–12). Ei ole siis yllättävää, että myös lapsuudentutkimuksen graduryhmässämme hyödynnetään visuaalisia menetelmiä. Visuaalisten tutkimusmenetelmien hyvänä puolena on nähty olevan, että lapsen kokema paine vastata tutkijan esittämään kysymykseen nopeasti ja oikein voi vähentyä. Haastatteluun verrattuna esimerkiksi piirtäessään lapsi on enemmän kontrollissa ilmaisunsa muodosta, sillä piirrettyä kuvaa on mahdollista muokata prosessin aikana. (Punch 2002, 331.) Piirtämisen on ajateltu myös olevan hauskaa puuhaa ja innostavan lapsia osallistumaan tutkimukseen. Mitä piirros kuitenkin pohjimmiltaan kertoo lapsen ajatuksista ja näkemyksistä? Lapsi saattaa hyvinkin piirtää vain niitä asioita, jotka kokee osaavansa piirtää hyvin. Keskusteluun verrattuna piirtäminen voi olla lapsesta työllästä ja vaatii panostusta. Jotain olennaista voi jäädä piirroksesta puuttumaan voimien tai taitojen loppuessa (ks. Tasker & Granville 2011, 193–195). Ylipäätään on hyvä miettiä, missä määrin valittu tapa tuottaa tutkimusaineistoa on lapselle luonteva tapa kertoa omista näkemyksistään.

Toisinaan visuaalisiin tutkimusmenetelmiin viitataan etuliitteellä lapsiystävällinen tutkimusmenetelmä. Tutkimusmenetelmien luokitteluun lapsiystävällisiin voi kuitenkin olla turhaa, harhaanjohtavaa ja jopa lasta holhoavaa, sillä myös aikuiset voivat hyötyä näistä menetelmistä ja pitää niitä perinteisiä tutkimusmenetelmiä kiinnostavampina. (Punch 2002, 337.) Tietynlainen ”lapsiystävällisyys” on kuitenkin tärkeää huomioida tutkimuksissa lasten kanssa. Lapset eivät herkästi katso aikuiskategorian yli, vaan ovat tietoisia aikuisten valta-asemasta ja kontrollista lasten elämässä (Corsaro 2003, 5). Tästä syystä tutkimusasetelman tulisi olla lapselle sellainen, jossa hänen on luontevaa ja turvallista kertoa näkemyksistään ja kokemuksistaan.

Omassa kandidaatin tutkielmassani (Salow 2015) pyrin tekemään haastattelutilanteen lapsille turvalliseksi ja luontevaksi käyttämällä ryhmähaastattelumenetelmää. Varhaiskasvatuksessa lapset toimivat ja osallistuvat yhteisiin keskusteluihin pitkälti pienryhmissä. Tutkimusasetelmaa suunnitellessani ajatuksenani oli, että ryhmässä lapsi saa tukea muilta lapsilta, jolloin haastatteluun osallistuminen ei ole niin pelottavaa, ja aikuisen tutkijan mahdollista johdattelua on helpompi vastustaa. Ryhmähaastattelujen, kuten myös visuaalisten menetelmien, on ajateltu tasapainottavan aikuisen ja lapsen välistä valtasuhdetta lieventämällä aikuisen auktoriteettieroa lapseen (Hennesy & Heary 2005, 238). Lisäksi ryhmähaastattelussa lapset saavat toisiltaan turvaa ja keskusteluun tuodut erilaiset näkökulmat voivat ruokkia toinen toisiaan ja synnyttää uusia huomioita (Dovenborg & Pramling Samuelsson 2004, 29–30). Tutkimusprosessin aikana yhdeksi ryhmähaastattelun merkittävimäksi eduksi paljastuikin se, että yhteisissä keskusteluissa lapset kommentoivat toistensa sanomisia sekä korjasivat kaverin kertomaa virheellistä tietoa (Salow 2015, 35–36, 47). Näin he kontrolloivat myös tiedon luotettavuutta (ks. Eerola-Pennanen 2013, 64).

Lapsuutta on tutkittu myös etnografisesti. Esimerkiksi William Corsaro (2003) on tutkinut lasten maailmaa ja vertaisuhteita tekeytymällä epätyypillisen aikuisen rooliin. Epätyypillinen aikuinen on erityinen ystävä, joka ei yritä kontrolloida lapsia kertomalla, miten eri tilanteissa tulee toimia (Corsaro 2003, 23). Corsaron (2003, 6) mukaan tyyppillisestä aikuis-

sen roolista erottautuminen on välttämätöntä tutkijalle, jotta tämä pääsisi osaksi lasten maailmaa. Siten etnografinen lapsuudentutkimus vaatii, että tutkija tulee tutkimansa ryhmän kelpuuttamaksi ja että lapset antavat hänelle luvan osallistua elämäänsä (Corsaro 2003, 8). Näin lapset toimivat tietynlaisina lasten maailman portinvartijoina.

Lapsuudentutkimuksessa tutkimusmenetelmän valintaa tärkeämpää voidaan arvioida kuitenkin olevan lasten luottamuksen saaminen. Omien kokemuksiensa mukaan tämä onnistuu parhaiten osoittamalla kunnioitusta lasten kompetenssia ja tietämystä kohtaan sekä suhtautumalla heidän näkökulman avauksiinsa arvokkaasti. Punchin (2002, 325) mukaan lapset eivät ole tottuneet ilmaisemaan näkemyksiään vapaasti tai siihen, että aikuiset ottaisivat lasten sanoman vakavasti. Lapset ovat syystä pelänneet, etteivät aikuiset ymmärrä tai usko heidän sanomaansa. Yleinen uskomus on, että lapset valehtelevat tai eivät kykene erottamaan todellisuutta fantasiasta (Punch 2002, 325). Lasten kulttuuria ja maailmaa on kuitenkin mahdollista ymmärtää ottamalla lapsia vakavasti ja olemalla avoin uudelle tavalle katsoa asioita (Corsaro 2003, 196–197). Näin ollen lapsen näkökulmasta oppiminen vaatii aina omasta aikuisen tarkastelutavasta luopumista.

Viime vuosikymmeninä on ollut huolta siitä, että lapsuus on muuttumassa tai jopa katoamassa. Keskusteluun ovat kuitenkin harvoin päässeet osallistumaan itse lapset. Sen sijaan aikuiset ovat arvioineet nykyistä lapsuuden tilaa nojautuen omiin lapsuusmuistoihinsa ja käsityksiinsä hyvästä ja oikeanlaisesta lapsuudesta. (Corsaro 2003, 2–5.) Tutkijana onkin tärkeää kriittisesti reflektoida oman aikuisen asemamme ja ennako-olettamustemme merkitystä saatuihin tuloksiin nähden. Tutkija käyttää aina valtaansa tulkitessaan aineistoa ja valitessaan, mitä aineistoa hän sisällyttää tutkimukseen. (Punch 2002, 323, 329.) Näin ollen myös tutkijan ominaisuudet ja taidot vaikuttavat siihen, millaista tutkimustietoa syntyy (Helavirta 2007, 638; Hennessy & Heary 2005, 242). Kandidaatin tutkielmaa (Salow 2015) tehdessäni huomasin, kuinka helposti lasten sanomasta irrottautuu. Analyysissa lapsen sanoja käsittelee irrallisina sanoina, unohtaen kontekstin ja sen miettimisen, mitä lapsi itse mahtoi tarkoittaa sanoessaan näin. Hassutteliko hän? Testasiko hän tutkijan suhtautumista vastauksiinsa huumorin avulla (ks. Roos & Rutanen 2014, 38)? Voidaan myös pohtia, kykeneekö aikuinen tutkija ikinä täysin ymmärtämään maailmaa lapsen näkökulmasta käsin (Punch 2002, 325). Yhtä kaikki lasten maailmaan tutustuminen ja sen tutkiminen ovat kunnianhimoisia ja haasteellisia tehtäviä tutkijalle. Lapset kuitenkin auttavat meitä siinä, jos vain annamme heille siihen tilaisuuden.

Kirjallisuus

- Corsaro, William 2003. "We're friends, right?" Inside kids' culture. Washington, D.C.: Joseph Henry Press.
- Dovenborg, Elisabeth & Pramling Samuelsson, Ingrid 2004. Att förstå barns tankar. Metodik för barnintervjuer. Stockholm: Liber.
- Eerola-Pennanen, Paula 2013. Yksilönä vaan ei yksin – Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 464. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Helavirta, Susanna 2007. Lasten tutkimushaastattelu. *Metodologista hermistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka* 72 (6), 629–640.
- Hennessy, Eilis & Heary, Caroline 2005. Exploring children's views through focus groups. Teoksessa Greene, Sheila & Hogan, Diane (toim.) *Researching Children's Experience Approaches and Methods*. London: SAGE, 236–252.
- Mustola, Marleena; Kärjä, Antti-Ville; Böök, Marja-Leena & Mykkänen, Johanna (2015)

- Johdanto. Teoksessa Mustola, Marleena; Mykkänen, Johanna; Böök, Marja-Leena & Kärjä, Antti-Ville (toim.) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 11–20.
- Punch, Samantha 2002. Research with children: The same or different from research with adults? *Childhood* 9 (3), 321–341.
- Roos, Piia & Rutanen, Niina 2014. Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelusta. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti* 3 (2), 27–47.
- Salow, Tanja 2015. “Mitä se haittaa vaikka leikkii poikien kaa vaikka on tyttö? Ei mitään.” 3–6-vuotiaiden lasten sukupuolelle antamia merkityksiä heidän leikeissään. *Varhaiskasvatustieteen kandidaatin tutkielma*. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tasker, Fiona & Granville, Julia 2011. Children’s views of family relationships in lesbian-led families. *Journal of GLBT Family Studies* 7, 182–199.
- Vanderbeck, Robert M. 2010. Kompetentteja sosiaalisia toimijoita? Pohdintoja lapsuuden tutkimuksen aikuisista. Teoksessa Kallio, Kirsi Pauliina; Ritala-Koskinen, Aino & Rutanen, Niina (toim.) *Missä lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimusseuran julkaisu* 105. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 33–52.

KK Tanja Salow on varhaiskasvatustieteen maisteriopiskelija Jyväskylän yliopistossa.